

JERRY HEFFERNAN

AKP'NİN SİYASAL KİMLİĞİ ÜZERİNE: KİMLİK ARKADAN GELSİN

•
Cemal Fedayi*

---

1. GİRİŞ: AKP'NİN DOĞUŞU

Anayasamızda da ifadesini bulduğu gibi siyasal partiler, demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Hatta Burdeau'nun saptamasına göre, "günümüzde halk iradesinin en etkili organları, anayasanın öngörmüş olduğu kurumlardan çok siyasal partilerdir."¹ Bu nedenle siyasal partiler gerek ülkemizde gerek Batı ülkelerinde, en etkin ve etkili siyasal aktörler olarak görülmüş, her açıdan inceleme ve araştırma konusu yapılmıştır. Bu çalışmada yeni kurulmuş ve gelişmekte olan bir parti olan AKP'nin siyasal kimliği üzerinde durulmuştur.

Siyasal partiler çok farklı tarihsel dinamiklerin ürünü olarak ortaya çıkmaktadırlar. Partilerin kökeniyle ilgili olarak genellikle üç kuram ortaya konulmuştur. Bunlar, Kurumsal kuram, tarihsel kriz kuramı ve ge-

---

* Dr., Kırıkkale Ü. İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü.

¹ Georges Burdeau, *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*, Paris, 1965, s. 175-76'dan nakleden: Nermin Abadan, *1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara, SBF yayınları, 1966, s. 4

lişmeci kuramdır. Tarihsel kriz kuramı üç krizi içerir: Meşruluk, bütünleşme ve katılma krizleri.² Tarihsel krizler partilerin hem doğuşu, hem de sonraki gelişimleri bakımından belirleyici bir etkidir.³ Meşruluk krizi, siyasal sistemin yönetiminde kimlerin söz sahibi olacağı ve bu kişilerin sistemi nasıl yöneteceği konusunda doğan krizi ifade eder. Katılma krizi ise, siyasal seçkinlerin siyasal sisteme katılma isteğindeki kişi ve grupların bu istek ya da çabalarını onaylamamasından, meşru görmemesinden kaynaklanan bir kriz türüdür.⁴

Bu ölçütlerden baktığımızda, AKP'nin, ülkenin yakın geçmişinde yaşamış olduğu çok yoğun bir meşruluk ve katılma krizlerinin akabinde vücut bulduğu görülmektedir. AKP, 28 Şubat Süreci'nde yaşanan siyasal krizle paralel seyreden çok ağır bir ekonomik kriz ve tüm toplumu çalkalayan yoğun bir yolsuzluk/yozlaşma ortamında doğmuştur. Bu dönem ayrıca, mevcut partilerin siyasal temsil bakımından ağır bir krizin içine düştükleri bir dönemdir. Halk, mevcut partilerin kendilerini temsil etmediği ve sorunlara çözüm bulamayacağı konusunda bir kanaate varmıştı. İşte AKP böylesine bir kriz ortamında, 14 Ağustos 2001'de kurulmuştur. Bilindiği gibi her kriz, tehlike ve fırsatı birarada barındırır. AKP'nin kurucuları bu kriz döneminin imkânlarını ustaca kullanmayı bilmiş ve siyasal arenadaki boşluğu doldurmuşlardır. H. Bülent Kahraman'a göre, AKP'nin doğuşu ve yükselişinde, kendi gayretinden çok, toplumun, diğer partileri ortadan kaldırması olgusu yatmaktadır. Onların yok olduğu bir düzende doğan boşluğu AKP, ortadaki tek parti olarak doldurmuştur.⁵

Muller'e göre muhafazakârlığın ortaya çıkışı da, bir kriz hali sonrasında tekabül etmektedir. Muller'e göre muhafazakârlık, mevcut kurumlar ya onlara dönük eleştirileri karşılayamayarak ya da toplumsal, siyasal, kültürel açılımların doğurduğu ihtiyaçlara cevap üretemeyerek meşruiyetini yitirince ortaya çıkmıştır.⁶

3 Kasım 2002 seçimleriyle halk, parlamentoda temsil edilen tüm partileri tasfiye ederek, parlamentoyu yeni kurulmuş AKP ile bir önceki se-

² A. Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul, Der yay., 1994, s. 121-123.

³ Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Ankara, Hukuk F. yay., 1977, s. 24.

⁴ Sarıbay, *a.g.e.*, s. 123-124.

⁵ H. Bülent Kahraman, "AKP ve Gerilim Hatları", *Radikal*, 23.1.2004, s. 9.

⁶ Zikreden: Hasan Bülent Kahraman, "Kim Muhafazakâr, Niye Muhafazakâr?", *Radikal*, 17.10.2003, s. 9.

çimde baraj altında kalmış CHP'ye teslim etmiştir. Siyasal sistem, bir bakıma, halk eliyle iki partili sisteme dönüştürülmüştür.

2. AKP'NİN SİYASAL KİMLİĞİ: ARAYIŞLAR VE SORUNLAR

Önce Parti, Sonra Kimlik

Şunu baştan belirtmek gerekir ki, AKP kuruluşunun ilk dönemlerinde açık, net, belirgin ve vurgulu bir siyasal kimlik beyanından kaçınmıştır. Birçok kavramla birlikte, muhafazakârlık ve demokratlık da söylemlerinde yer almıştır. AKP'nin, teorik sınırları çizilmiş, net ve belirgin bir siyasal kimlik beyanı, seçimlerden sonra, 2003 yılında *Muhafazakâr Demokrasi* kitabı ile olmuştur. Önsözü Tayyip Erdoğan tarafından yazılan söz konusu kitabı, Erdoğan'ın danışmanlarından Dr. Yalçın Akdoğan hazırlamıştır.⁷ Ömer Çelik ve Taha Akyol'un da katkıda bulunduğu *Muhafazakâr Demokrasi* kitabında yerli atıflar kadar dünyada Reagan ve Thatcher'in açtığı yeni-muhafazakâr ve liberal-muhafazakâr çığırdan da söz edilmektedir. Bu kitapta, aydınlanmanın olumsuz sonuçlarının, yani pozitivizmin totaliter açılımlarının eleştirisi, yenilenmelere açık geleneğin savunusu gibi klâsik muhafazakâr konuların sıralandığını görüyoruz. Liberalizmin serbest piyasa, bireysel özgürlükler, devletin sınırlanması vd. ilkeleri, geleneğin değişim içinde muhafazası yolunda güçlü ve işlevsel güvenceler olarak dile getirilmiştir. Tanıl Bora'ya göre bu kitabın ideolojik omurgasını, liberal-muhafazakârlık oluşturmaktadır.⁸

10-11 Ocak 2004 tarihinde, Liberal Düşünce Topluluğu tarafından organize edilen bir uluslararası sempozyumla da AKP, "muhafazakâr demokrat" olarak belirlediği siyasal kimliğini, ulusal ve uluslararası kamuoyuna daha sesli ve vurgulu bir şekilde beyan etmiştir.

Beyan edilen muhafazakâr demokrasi kavramı, gerek Tayyip Erdoğan'ın sunuş yazısında,⁹ gerekse Akdoğan'ın giriş yazısında belirtildiği gibi geliştirilmekte olan, kamuoyunun katkısına sunulmuş bir kavramdır.¹⁰ Gerçekten de sözkonusu kavram yoğun bir eleştiri ve yoruma tâbi tutulmuştur. Gerek teorik gerekse pratik açıdan ciddi eleştiriler yönel-

⁷ Yalçın Akdoğan, *Muhafazakâr Demokrasi*, Ankara, Ak Parti Yayını, 2003.

⁸ Tanıl Bora, "AKP ve Muhafazakâr-Demokratlığın Sınırları", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), Sayı 17, s. 38.

⁹ Tayyip Erdoğan, "Sunuş", *Muhafazakâr Demokrasi* içinde, s. 4.

¹⁰ Akdoğan, *a.g.e.*, s. 13.

tilmiştir. Partinin amacı da bir bakıma, bu tür eleştiri ve yorumlardan yararlanarak, siyasal gelişmelerin de yönlendirmesiyle kimliğinin içini doldurmak ve sınırlarını netleştirmektir. AKP'nin siyasal kimliği konusundaki ikinci bir kitap hazırlığında olduğunu belirten¹¹ Akdoğan'ın ifadesiyle "muhafazakâr demokrat" kimlik, olgunlaştırılmaya çalışılan bir siyasal kimliktir.¹²

AKP'nin siyasal kimlik beyanı konusundaki tutumuna baktığımızda "istim arkadan gelsin" deyimini çağrıştıran bir durum görmekteyiz. Söz konusu deyim Ö. Asım Aksoy'un sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır: "Önce yapılacak işi gerçekleştiririm, oldu bittiye getireyim, hazırlıklar (araç ve gerekeç) sonra tamamlansın..."¹³ Milli Eğitim'in sözlüğünde ise şu vurgu dikkatimizi çekiyor: "Sonradan tamamlanır, nasıl olsa olur, düşüncesiyle başlanılan işler için kullanılır..."¹⁴

AKP'nin kimlik politikasının bu deyime uygun düştüğünü görüyoruz. Önce parti ve başarı, sonra siyasal kimlik beyanı. Bu politikada, teori ve pratiğin birarada/paralel gelişimi amacını da görmekteyiz. Aslında AKP'nin bu tutumu muhafazakârlık açısından aykırı bir durumu ifade etmez. Muhafazakârlıkta, teoriden çok pratik, ideolojiden çok pragmatizm ön plânda tutulur. Partizan ve militan söylemlerden, tedirgin edici çıkışlardan muhafazakâr partiler her zaman kaçınmışlardır. AKP'nin tutumu, bu açıdan muhafazakâr geleneğe uymaktadır. AKP, muhafazakârlık gibi mahcup, mütevazı ve müphem bir ideolojiyi kendine kimlik olarak seçmekle, mümkün merteye her kesimi memnun edici, hiçbir kesimi "öteki" konumuna düşürmeyi ve uzlaşıcı bir siyasal yol izlemeye karar vermiştir. İrem'in de işaret ettiği gibi, liberalizm ve sosyalizm gibi kitâbi diyebileceğimiz cereyanlarla karşılaştırıldığında muhafazakârlığın daha muğlak ve eklektik bir yapıya sahip olması, onun hakkında çok farklı değerlendirmelerin yapılmasını da mümkün kılmaktadır.¹⁵ Vural'ın saptamasıyla muhafazakârlık, ideolojik keskinliği reddeden, pragmatik bir yaklaşım olup, kısa tanımıyla, varolanın ideolojisidir.¹⁶

¹¹ Eyüp Can, "AK Parti Neyi Muhafaza Ediyor?", *Zaman*, 27.8.2003, s. 17.

¹² Yalçın Akdoğan, "Her Zihnin Statükosu Ayrı", *Yeni Şafak*, 16.5.2004, s. 4.

¹³ Ö. Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, İnkılap Yay., 1994, C. 2, s. 884.

¹⁴ MEB, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Ankara, MEB Yay., 1995, C. 2, s. 1420.

¹⁵ Nazım İrem, "Türk Muhafazakârlığı Üzerine Bazı Gözlemler", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), Sayı 17, s. 9.

¹⁶ Mehmet Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Ankara, Elis Yay., 2003, s. 8.

AKP'nin siyasal kimlik konusundaki bu tutumu bir deyimî daha akla getirmektedir: "Kervan yolda düzülür". Bu deyimî çağrıştırdığı anlam da aslında muhafazakâr geleneğe uygun düşmektedir. Alev Alatlî'nin da vurguladığı gibi, muhafazakârlara göre, "doğru" erişilemez değerdir ama bize çoğu kez natamam ve dolaylı yollardan gelir. Tek ve sarsılmaz "doğru"ya ulaşamayacağı içindir ki, muhafazakârlar doğruyu olduğu kadarıyla, ulaşabildiği kadarıyla kabul etmeye razıdırlar. Bu bağlamda, "meseleleri en başından plânlamaya, model kurmaya" titizlik göstermezler. Alatlî'ya göre muhafazakârların bu tutumlarının nedeni, "siyaset ve ahlâk gibi konulardaki bilgimizin hem kısmî hem de yavaş ve zor elde edilir bilgi" olduğunu düşünmeleridir.¹⁷

Sözkonusu deyimlerin ve açıklamaların ışığı altında AKP'nin siyasal kimlik konusundaki tutumunun iki bakış açısını içerdiği saptanabilir: 1. Siyasal kimlik çok önemli değerdir; bu konu ikincil bir konudur; önemli olan pratiktir, başarıdır. 2. Siyasal kimliğin ilk başta tüm koordinatlarıyla tespiti önemli de gerekli de değildir; bu konu, kamuoyunun katkıları ve siyasal olayların gelişimi ile birlikte zaman içinde netleşecektir. Tekin'e göre de AKP, teoriden pratiğe gitmekten çok, siyasal alanda ürettiği pratikleriyle kendi siyasal kimliğini inşa etmeye çalışmaktadır.¹⁸ Fakat, Özipek'in vurguladığı gibi, Türkiye'de muhafazakâr demokrat bir kimliğin ve siyasetin içini doldurmak için, demokratik ve hukuksal ilerleme bağlamında, yeterli tüm şartların henüz oluşmadığı bir ortamın sınırlılıkları söz konusudur. Bununla birlikte bu yoldaki bir çaba bile Türkiye için önemli bir gelişmedir.¹⁹

Kimlik mi, İmaj mı: "Tayyip" mi, "Muhafazakar Demokrasi" mi?

Türkiye'nin siyasal geçmişine baktığımızda, seçim başarılarında siyasal kimlik ve söylemin çok önemli bir yer tutmadığı görülmektedir. Partilerin başarılarında, çoğunlukla temsil gücü yüksek ve karizmatik lider imajının ön plânda olduğu görülmektedir. Geniş halk yığınları söylem ve kimlikten çok, temsil gücüne, imaja ve görüntüye bakmaktadır. Özellikle 12 Eylül sonrasındaki depolitizasyon sürecinin de etkisiyle, geniş halk yığınları açısından siyasal kimlik ikincil, hatta üçüncül derecede önemli bir konu durumuna düşmüştür. Geniş halk yığınları siyasal ter-

¹⁷ Alev Alatlî, "Pişmiş Aşa Su Katmak", *Zaman*, 04.04.2004, s. 16.

¹⁸ Üzeyir Tekin, *AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Ankara, Orient Yay., 2004, 133

¹⁹ B. Berat Özipek, "Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye", *Muhafazakarlık*, Ankara, İletişim Yayınları, 2003, s. 81-82.

cihlerini, artık, eskisine kıyasla daha pratik ve pragmatik bir bakış açısıyla belirlemektedir.

1950'de halk, tercihini, DP'nin liberal ve demokrat eksenindeki programını²⁰ okuyarak ya da siyasal kimliğini inceleyerek değil, DP'nin ve DP önderliğinin sergilediği imaja bakarak; CHP'ye duyduğu tepkisini yönlendireceği en uygun adres olduğunu düşünerek yapmıştır. 1965'te de, oyunu, yine AP'nin ideolojik söylemlerine bakarak değil, kendi dilinden konuşan, "Çoban Sülü" olarak gördüğü Demirel'e bakarak kullanmıştır. 1970'lerdeki CHP'nin başarısını da ideolojik nedenlere değil, halk katmanlarında yer edinmiş olan Ecevit'in "Karaoğlan" imajına bağlamak gerekir. Çünkü Ecevit'in de savunduğu "Ortanın Solu" ideolojisi 1965'ten itibaren geliştirilen bir ideoloji olmasına rağmen, halk CHP'ye rağbet etmemişti. 1965 ve 1969 seçimlerinden CHP oylarını azaltarak çıkmıştı. Oldukça demokrat ve halkçı bir içeriğe sahip olan, üstelik "düzen değişikliği"²¹ öneren bu ideolojiye²² halk prim vermemişti. Ne zaman ki Partinin başından tek parti dönemini sembolize eden İnönü gitmiş ve Karaoğlan imajlı Ecevit gelmiştir, CHP'nin de oylarında patlama olmuştur. 12 Eylül sonrasında, siyasal tercihlerin belirmesinde ideolojinin ve söylemin önemi daha da azalmıştır. ANAP'ın başarısında Özal'ın halkın hoşuna giden imajı birincil derecede önemli rol oynamıştır. Halk, nazarında iyi çağrışımlar yapmayan liberal söyleme değil, Özal'a oy vermişti. Nihayet Tayyip Erdoğan, "Tayyip" imajıyla, halkın dilinden konuşan, halka benzeyen, temsil gücü yüksek ve karizmatik liderliğiyle partisinin başarısında birinci derecede önemli rol oynamıştır. Zaten seçim sürecinde yapılan çeşitli anketlerde de Tayyip Erdoğan'ın popülaritesi her zaman AKP'nin popülaritesinin önünde seyretmiştir.²³ Bir defa daha siyasal kimlik ve siyasal ideoloji ikincil plânda kalmış; Türkiye'nin siyaset pratiği tekrarlanmıştır.

Sadık Yalsızuçanlar'a göre Tayyip Erdoğan; Menderes, Ecevit (Karaoğlan dönemi), Demirel (60'lı yıllar) ve Özal karması, eklektik bir

²⁰ Cem Eroğul, *Demokrat Parti*, Ankara, SBF Yay., 1970, . 13.

²¹ CHP, *CHP'nin Düzen Değişikliği Programı*, Ankara, CHP Yayını, 1969.

²² Cemal Fedayi, "Ortanın Solu Akımı", *Liberal Düşünce* (Kış 2004), Sayı 33, s. 163-182.

²³ ANAR tarafından son yapılan (Nisan 2004) bir anket sonuçları da bu durumu teyit etmiştir. Anket sonuçlarına göre, AKP'ye oy vereceklerin oranı %47.5 iken, Tayyip Erdoğan'ın performansını başarılı bulanların oranı %73.2 olarak gerçekleşmiştir. Hükümeti başarılı bulanların oranı ise %62.5 olarak gerçekleşmiştir. Bkz. "İşte Son Anket!", *Dünyaonline*, 4.5.2004, (<http://www.dunyaonline.com/143964.asp>).

figürdür. Yani o adların taşıdıklarından bir kısmını bünyesinde birleştiren bir siyasî aktör durumundadır.²⁴ Yalçın Akdoğan'a göre de, AKP'nin de oylarının artışında, hızlı kapitalistleşmenin ezdiği, dışladığı, horladığı kesimlere sunulan dürüst, çalışkan, inançlı ve masaya yumruğunu vuran Tayyip Erdoğan imajı, popülist bir siyasal hâle oluşturmuştur.²⁵ ANAR tarafından 2004 Nisan ayında yapılan bir anket sonucuna göre, Erdoğan'ın en başarılı bulunan yönü "cesaret ve kararlılığı" olarak belirlenmiştir. "Çalışkanlığı" ve "halka yakınlığı" ise ikinci sırada gelmiştir.²⁶ Üzeyir Tekin tarafından AKP milletvekilleri arasında yapılan bir anket sonucuna göre de, Tayyip Erdoğan'ın liderlik özelliğini "karizmatik" bulanların oranı %56 olarak saptanmıştır.²⁷ Son olarak, Tayyip Erdoğan, *Time* dergisi tarafından en karizmatik liderlerin belirlendiği "liderler" kategorisi içinde, "dünyanın en etkili 100 kişisi"nden biri seçilmiştir.²⁸ Dergi bu listeye dahil ettiği Erdoğan için, "Müslüman dünyasında şu ana kadar bulunabilecek en iyi lider" ifadesini de kullanmıştır.²⁹

Bu açıklamaların ışığı altında, Tayyip Erdoğan'ın popülaritesi ve karizmatik gücü ile AKP ve muhafazakâr demokrat kimlik bağlamında şu tespitte bulunabiliriz: Önce "Tayyip" vardı; sonra AKP doğdu; en sonunda da "muhafazakâr demokrat" kimlik doğdu.

Türk siyasal hayatında görüldüğü kadarıyla, ideolojik söylem ve siyasal kimlik beyanı, halktan çok aydınlara ve devlete hitaben dile getirilmektedir. Bu noktada halkın tatmini (siyasal temsil) ile aydınlara ve devletin tatmini (resmî/siyasal meşruiyet) ayrılmaktadır.³⁰ AKP de siya-

²⁴ Sadık Yalsızuçanlar, "İslamcı/Milliyetçi/Sağ Siyaset'in yeni adı: Muhafazakâr Demokrasi", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), sayı 17, s. 93.

²⁵ Yalçın Akdoğan, "Kimlik siyaseti", *Zaman*, 5.11.2002, s. 16.

²⁶ "İşte Son Anket!", *Dünyaonline*, 4.5.2004, (<http://www.dunyaonline.com/143964.asp>).

²⁷ "Kolektif aklın temsilcisi" olarak görenlerin oranı %26, "demokratik" bulanların oranı %10 ve "otoriter" bulanların oranı %8 olarak saptanmıştır. Bkz. Tekin, *a.g.e.*, s. 252.

²⁸ "En Karizmatik Lider", *Akşam*, 19.4.2004, s. 16.

²⁹ *Time*, listeyi oluştururken kullandığı kriterleri şöyle sıralamıştır: "Bulduğu konumu halktan aldığı güçle elde edenler", "toplum hayatında sesleri pek duyulmasa da zamanımızın önemli olaylarında büyük etkisi olanlar" ve "ahlaki açıdan örnek teşkil edenler..." Bkz. "En Etkili 100 Listesinde", *Milliyet*, 19.4.2004, s. 1.

³⁰ Bu bağlamda not olarak belirtmek gerekirse, Türkiye'de halkı tatmin etmek aydınlara tatmin etmekten daha kolaydır. Her konuda müşkülpesent ve eleştirel olan aydınlara, bazen bilinçli bazen bilinçsiz, genel olarak demokrasiden ziyade elitist düşüncelere yakın durmaktadırlar. Türkiye'deki aydınlara ilgili bir çalışmanın kapağında şu aforizma yer almaktadır: "Belki de aydınlara istemediği bir şeydir, belki de aydınlara kendileri de, demokrasi azlığının nedenlerinden biridir." Sabahattin Şen (der.), *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1995.

sal kimlik politikası ile bu durumu gözetmektedir. AKP yüksek temsil gücünü iktidar alanında realize edebilmek için kendisine meşru ve makbul bir kimlik aramaktadır. Bu bağlamda, aydınlar ve bürokratların yanı sıra, tabanına da ters gelmeyecek bir ideoloji olarak muhafazakârlığı görmüştür. AKP beyan ettiği muhafazakâr demokrat kimliğiyle, ne olduğundan ziyade ne olmadığını beyan etmektedir.

İslâmcı Geçmiş, Muhafazakâr Gelecek

İfade ettiğimiz gibi, AKP, mevcut kimlik politikasıyla, hem iç status quo'ya (sivil-asker bürokrasi, medya, üniversite, işadamları...) hem de dış status quo'ya (ABD...) öncelikle ne olmağını anlatmak istemektedir. Daha açık söylemek gerekirse AKP sözkonusu kimlik beyanı ile, hem içeride hem dışarıda tehlikeli bir akım sayılan İslâmcılık ile arasına kesin bir çizgi çekmektedir: "Ben zannettiğiniz ve korktuğunuz gibi İslamcı değil, muhafazakârim." Batılı bir ideolojiye eklenilerek, iç ve dış endişeleri gidermeye, muktedir olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda şunu diyebiliriz: Muhafazakâr demokrat kimlik, iç ve dış iktidar alanlarına girilirken sorulan kimlik ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilmiş bir kimliktir. Fakat bu kimlik, kimlik sorgusu yapan kesimlerce, doğruluğundan şüphelenilen bir giriş kartı olarak algılanmaktadır.

Siyasal kimlik ile iktidar alanlarına giriş arasındaki sorunlu ilişki Türk siyasal hayatının bir gerçeğidir. Sadece AKP değil diğer partiler de ne olduklarından ziyade ne olmadıklarını izah için kimlik beyanında bulunurlar. Örneğin zamanında Ortanın Solu akımını geliştirenler, her beyanlarının sonunda sosyalist olmadıklarını da beyan etmek zorunda kalmışlardı. Genel olarak tüm sol partiler, bir anlamda, sosyalist olmadıklarını ispat etmek zorundaydılar. Bunun gibi sağ partiler de öncelikle, gerici/İslâmcı olmadıklarını ispat etmek durumunda kalmışlardır. Son olarak, etnik temelde kurulan HADEP-DEHAP gibi partiler de "bölücü/Kürtçü" olmadıklarını ispat için "demokrasi" kavramına aşırı vurgu yapmak zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin partileri, sarıh bir kimlik ve ideoloji beyanı yerine, evrensel kabule mazhar kavramlar ile genel geçer laf kalabalıkları eksenindeki bir kimlik politikasını, partilerinin sağlık ve selameti açısından en uygun yol olarak görmüşlerdir. Bu durum da, partileri gittikçe kimliksizleştiren bir sürece işaret etmektedir. Bu bağlamda sonuç olarak, Türkiye'deki her partinin bir kimlik sorunu vardır, diyebiliriz. Özellikle demokratik ortamın iyice azaldığı dönemlerde her parti için, bir "gerçek kimlik" bir de "gösterilen kimlik" söz konusu olmaktadır.

Sarıbay da siyasal kimliklerin görünümünü konusunda önemli tespitlerde bulunmaktadır. Sarıbay'a göre, AKP'nin kimlik politikası, Türkiye'nin reel-politik hayatının doğası dikkate alındığında, daha anlaşılır hale gelmektedir: "1950'lerden itibaren demokrasinin üzerine inşa edilmek istendiği zemin, partilerin politik hayatı kendi ideolojik telakkilerine göre yönlendirme olanağının çok geniş olmadığı sınırlarla çevrili olduğu bir zemindir. İlginç olan ise politika oyununda bu dar alanda paslaşma kuralının, bizzat oyuncular (partiler) tarafından meşruluğunun pekiştirilmiş olması ve buna devam edilmesidir. AKP de bu anlayışın istisnası olamamıştır. Dahası, olmaması gerektiğini hemen herkesten önce kendisi kabul etmiş ve ettiğini, rakiplerinin 'takiyye' suçlamasına imkan verecek derecede, her vesileyle ispata yönelmiştir. Bu açıdan, AKP, belki diğer politik hayatımızdaki her parti gibi kendi kendisini 'kimsizliğe' mahkum etmiştir: Bırakalım AKP'yi, diğer hangi parti hakkıyla, diyelim 'Sosyal Demokrat', 'Liberal', 'Sosyalist'... sıfatına uygun bir görünüm sunmaktadır?! AKP...ideolojik değil, pragmatik bir politik kimlik inşasına girişmektedir."³¹

Yukarıdaki açıklamalarla, bazı çevrelerin iddia ettikleri gibi, AKP'nin gizli bir İslamcı kimliğinin ve gündeminin olduğunu kastetmiyoruz. İcraatlarından ve söylemlerinden anlaşıldığı gibi, AKP'nin Milli Görüşçü partilerden farklı bir yol izlediği aşikârdır. Kast edilen şudur: AKP, muhafazakâr kimliğinin doğal bir unsuru olan din unsurunu arzu ettiği ölçüde dillendirememekte, bu bağlamda dindar tabanından gelen icraat taleplerini çekingenlikle karşılamakta, malum suçlamalara hedef olmak için din konusuna hiç temas etmemeye çalışmaktadır. Örneğin, türban yasağı konusunda, gönüllerinden geçen söylemleri hiçbir zaman açıkça ifade edememektedirler. Sonuç olarak, içi doldurulamamış "takiyye" iddialarıyla siyasal alanın daraltılması yerine, aksi ispatlanuncaya kadar, "değiştik" söyleminin doğruluğuna inanmak gerekmektedir.

AKP'lilerin bir anlamda İslâmıcı geçmişlerini silmek için geliştirdiği muhafazakâr demokrat kimlik, gene de tam olarak iç ve dış çevreleri tatmin edememiş gözükmektedir. İç statüko yanlılarına göre AKP "takiyye" yapmaktadır ve gizli bir gündem takip etmektedir. Dış çevrelerde de AKP için uygun görülen kimlik, "İlmî İslâmcılar" ya da

³¹ A. Yaşar Sarıbay, "AKP'nin Politik Kimliği ve Gidişatı", *Zaman*, 11.10.2003, s. 16.

“Müslüman Demokratlar” kimliğidir.³² Bu yaklaşımların yanı sıra, AKP'nin muhafazakâr demokrat kimlik politikasını, ciddî ve içtenlikli bir çaba olarak görenler de bulunmaktadır. Hatta, AKP'nin bu girişimi dünya çapında çok önemli bir gelişme olarak görülmektedir.³³

Muhafaza mı Değişim mi?

AKP'nin siyasal kimliği konusundaki en önemli sorunsallarından biri, muhafazakâr kavramındaki muhafaza olgusuyla, AKP'nin değişimci siyasal pratiği arasındaki ayrışma bağlamında ortaya çıkmaktadır. Özellikle muhafazakâr kavramının yalın içeriğinde öne çıkan vurgu; mevcut kurumların, statükonun korunması; değişime soğuk bakılması olgularıdır.³⁴ Bu olguların tersine, özellikle AB sürecindeki değişimci politikalarıyla AKP değişimci bir parti olarak öne çıkmıştır. Değişimci politikalarına vurgu yapan birçok yorumcu, AKP'nin ne biçim bir “muhafazakâr parti” olduğu yolunda ciddî eleştiriler yöneltmişlerdir.³⁵

AKP'nin muhafazakâr demokrat kimliği Avrupa'daki siyasal partiler bağlamında düşünüldüğünde de sorunlu bir nitelik arz etmektedir. Özellikle Avrupa'daki siyasal yapı ve buradaki muhafazakârlığın statükocu yanı göz önüne alındığında, AKP mevcut söylemi ve kimliği ile, muhafazakâr Hristiyan Demokratlardan çok, liberal ve sosyal demokrat partilere benzemektedir. Fakat AKP, AB üyeliği sürecinde, sayısal ağırlıklarından faydalanmak amacıyla Avrupa'daki Hristiyan Demokrat partilerin üst kuruluşlarıyla daha yakın bir ilişki içindedir. Muhafazakâr ideoloji, iki yüzyıl içerisinde geçirdiği evrime rağmen Batı dünyasında hâlâ çekici ve pozitif bir ideoloji olamamıştır. Çünkü Batı'da muhafazakârlık, azınlıklara karşı tahammülsüz, sosyal adalet ve paylaşım anlayışına karşı, eşitsizlik üzerinden siyaset yapan, bu yüzden de büyük şirketlerden destek bulan, tahakkümcü ve statükocu bir ideoloji olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Eyüp Can'ın da sorduğu gibi, AKP'nin, hangi kesimler yararına, neyi muhafaza ettiği sorusu daha bir önem kazanmaktadır.³⁶

³² Ali Bayramoğlu, “AKP'nin Kimliği...”, *Yeni Şafak*, 25.9.2003, s. 4.

³³ Murat Belge, “Devrimci Muhafazakârlar”, *Radikal*, 23.1.2004, s. 9.

³⁴ İhsan Sezal, *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*, Ankara, Birlik Yay., 1981, s. 89; Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara, Ağaç Yay., 1993, s. 253.

³⁵ Örnek olarak bakınız: Alatlı, *a.g.m*; E. Can, *a.g.m*; Muhsin Öztürk, “Muhafazakâr mı Reformist mi?”, *Aksiyon*, 23.1.2004, Sayı 476, s. 23, vb.

³⁶ Eyüp Can, “AK Parti Neyi Muhafaza Ediyor?”, *Zaman*, 27.8.2003, s. 17.

Değişimcilik ve AKP ilişkisi konusunda, Michigan Üniversitesi'nden Mütcahit Bilici, siyasî olarak en değişimci, liberal ve küreselleşme yanlısı bir siyasal partinin kendisine "muhafazakâr" sıfatını yakıştırmış bulunmasını tuhaf bulmaktadır: "Bu tercih acaba ne ölçüde isabetli bir tercihtir? Bu tercih en iyi haliyle pragmatik ve stratejik bir etiket olabilir. Aksi halde söz konusu partinin kendisini içinde konumlandırmak istediği küreselleşme dalgaları içinde evrensellik iddiası bulunan hakim etiketleme sistemine uymayan bir isimlendirme söz konusudur. AK Parti'nin küresellik ve yenilik iddiaları gözönüne alındığında bu tesmiye bir tercüme hatası olarak da okunabilir. Amacım bu tercihin siyaseten doğru olup olmadığını tartışmaktan ziyade teknik olarak başarılı bir etiketleme olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektir. Türk siyaset hayatında etiketlemeye ilişkin garipliklerin ve tartışmaların yeni olmadığı bilinmektedir. Yakın dönemde hem iktisadi hem de siyasi liberalizmin öncülüğünü yapan ve en büyük değişim dalgalarından birine kaynaklık eden Turgut Özal liderliğindeki siyasî elit "liberal muhafazakâr" sıfatı ile anılmaktaydı."³⁷ Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, demokrasiye geçiş gibi büyük bir değişimi gerçekleştiren DP de kendisini liberal ve muhafazakâr kavramlarla nitelemekteydi...

AKP, değişimle muhafaza arasındaki gerilimi, "tedricî değişim" söylemiyle çözmeye çalışmaktadır. Buna göre, değişime genel bir karşı duruşu ifade eden tutuculuk savunulmamaktadır; devrimci ve köktenci bir değişim yerine, evrimci, tedricî ve doğal sürece yayılmış bir değişim savunulmaktadır.³⁸ Bu yorum, eleştirileri tam olarak yanıtlamasa da anlaşılabilir bir açılım sunmaktadır. AKP değişime yönelik bu görüşüyle, Kıta Avrupa'sından çok Anglo-Amerikan dünyasının evrimci ve tedricî değişimi savunan ılımlı muhafazakârlığına³⁹ yakın durmaktadır.

AKP ve değişim arasındaki ilişki konusunda, Türkiye'deki "Müesses Nizam" bağlamında yaptığı bir yorumunda Murat Belge çarpıcı bir gözlemini dile getirmektedir: "Türkiye'de bir parti kendi tanımladığı şekilde 'muhafazakâr' olabilmek için önce 'devrimci' olmalıdır." Tabî Belge bu yorumunu şakayla karışık bir şekilde ve "devrim" kavramını

³⁷ Mütcahit Bilici, "Muhafazakârlık Neyi Muhafaza Ediyor? Bir Tercüme Hatası Olarak Türk Muhafazakârlığı", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), sayı 17, s. 57-58.

³⁸ Akdoğan, *a.g.e.*, s. 49-54.

³⁹ Bu konuda bkz. B.B. Özipek, *a.g.m.*, s. 67.

“statükoyu değiştirme” anlamında kullanarak yapmaktadır.⁴⁰

Aslında AKP'nin değişimci yanını abartmamak gerekir. AKP'nin değişim adına yaptığı icraatlarıyla muhafazakâr değişim modeli arasında aşırı bir çelişki göze çarpmamaktadır. Ancak şu söylenebilir: İcraatına yansıtılsa da, AKP'nin söyleminde, güçlü bir değişim talebi bulunmaktadır ve bu değişim taleplerinin yine muhafazakâr değişim modeli (tedricilik) yöntemiyle yapılacağı beyan edilmiştir. AKP'nin icraatlarına genel olarak baktığımızda, AB'nin bastırmasıyla hukukî mevzuatta yapılan değişimlerin dışında, çok belirgin ve hele devrim diye nitelenebilecek önemli icraatları bulunmamaktadır. AKP, elinden geldiğince statükonun hassasiyet gösterdiği konulara girmemekte, önceliği ekonomik istikrara vermektedir. Söylem bazında çok değişimci bir dil kullansa da, icraat bağlamında statükonun sınırlarını zorlamayan bir yol izlemektedir.

3. SONUÇ: AKP'NİN VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRATLIĞIN GELECEĞİ

AKP henüz yeni kurulmuş bir partidir. Tabir caizse, “gelişmekte olan bir parti”dir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan partilerde de yoğun olarak krizler, çalkantılar ve sorunlar bulunur. Mahallî seçimlerdeki başarısı göz önüne alındığında, AKP sayısal gelişmesini sürdüren bir seyir izlemektedir. Partinin sayısal olarak ilerlemesine paralel olarak siyasal kimliği üzerindeki tartışmalar ve eleştiriler de yoğunlaşmaktadır. Başta da belirttiğimiz gibi muhafazakâr demokrasi kavramı ekseninde beyan edilen kimlik, henüz tamamlanmamış, olgunlaşmakta olan bir kimliktir. AKP'nin kendisi de kimliğinin tartışılmasını ve katkılarda bulunulmasını istemektedir. Fakat başlarda da belirttiğimiz gibi, bu tartışmalar daha çok akademisyenler ve gazeteciler arasında cereyan etmektedir. Geniş halk yığınları, kimlikten çok imaj ve icraata bakmaktadır. Geniş halk yığınları açısından siyasal kimlik, özellikle 12 Eylül sonrası sürecin de etkisiyle, ikincil hatta üçüncül derecede önemli bir konu durumuna düşmüştür. Geniş halk yığınları, kendilerinin temsili açısından olumlu gördüğü ve icraatlarını başarılı bulduğu partileri yükseltmektedir. Türk siyasal hayatındaki deneyimler de bu durumu doğrulamaktadır. AKP de zaten kimlik beyanını, daha çok aydın kesimi ile

⁴⁰ Murat Belge, “Devrimci Muhafazakârlar”, *Radikal*, 23.1.2004, s. 9.

bürokratik kesime yönelik olarak kurgulamaktadır.

AKP açısından siyasal kimlik konusu, ikincil derecede önemli olan ve zaman içinde pratikle birlikte gelişmesi beklenen bir konu olarak görülmektedir. Muhafazakârlık geleneğinde de zaten teoriden çok pratik, ideolojiden çok pragmatiklik öne çıkmaktadır.

AKP'nin beyan ettiği siyasal kimliğe yönelik en önemli eleştirilerden biri değişim söylemi ile muhafaza olgusu arasındaki çelişki konusundadır. Bazı kesimlerce, muhafazakâr bir partinin böylesine değişimci bir söyleminin olamayacağı dile getirilmektedir. AKP'ye göre muhafazakâr bir parti de değişimci olabilir. Değişime karşı olmadığını, değişimin yöntemi konusunda farklı düşündüğünü ifade eden AKP, "tedricî değişim" yöntemini öne çıkarmaktadır. AKP, değişim söylemlerini, köktenci ve radikal yollarla değil uzlaşma içinde ve tedricî bir yöntemle gerçekleştireceğini ifade etmektedir. Zaten AKP reel siyaset alanında, AB sürecinde yapılan mevzuat değişiklikleri hariç, çok önemli, radikal denilebilecek değişimler yapamamıştır. Söylemini henüz pratiğe yansıtamamıştır.

AKP'nin siyasal kimlik bağlamındaki en önemli sorunlardan biri de, AKP kurucularının İslâmcı geçmişidir. AKP söz konusu geçmişini unutturmak için, evrensel ve Batılı bir ideoloji olan muhafazakârlık ekseninde yeni bir siyasal kimlik ve yeni bir siyasal dil geliştirmeye çalışmaktadır. AKP'nin İslâmcı Milli Görüş geleneğinden kopması önemli bir gelişme olmakla birlikte, iç ve dış çevrelerde hâlâ AKP'nin siyasal kimliği konusunda endişeler dile getirilmektedir. AKP bu eleştirileri yatıştırmak ve gidermek için özellikle iç statüko açısından hassas sayılan konulara girmemektedir. Dış statükonun ABD gibi başat unsurlarını ikna için de, ABD'nin Ortadoğu'daki eylemlerine sessiz kalmakta ve yer yer de destek vermekte; IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara cephe almamaktadır. Bu bağlamda sıklıkla, "medeniyetler diyalogu" söylemini de kullanmaktadır.

AKP'nin siyasal kimliğini ve bunun içeriğini, teoriden çok pratik belirleyecektir. İç ve dış gözlemciler AKP'nin icraatlarını yakın takibe almış bulunmaktadır. AKP'nin siyasal başarısı, büyük oranda siyasal kimliğinin tutunmasını/yerleşmesini de belirleyecektir. AKP, siyasal kimliği konusunda üretilen yorum ve eleştirileri savunmacı bir refleksle savuşturmak yerine, ciddî analiz ve özeleştiriler yaparak, siyasal kimliğini ve pratiğini sağlam/tutarlı/içtenlikli bir zemine oturtmalıdır.

KAYNAKÇA

- A. Yaşar Sarıbay, "AKP'nin Politik Kimliği ve Gidişatı", *Zaman*, 11.10.2003.
- A. Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul, Der yay., 1994.
- Alev Alatlı, "Pişmiş Aşa Su Katmak", *Zaman*, 04.04.2004.
- Ali Bayramoğlu, "AKP'nin Kimliği...", *Yeni Şafak*, 25.9.2003.
- B. Berat Özipek, "Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye", *Muhafazakarlık*, Ankara, İletişim
- Cem Eroğlu, *Demokrat Parti*, Ankara, SBF Yayınları, 1970.
- Cemal Fedayi, "Ortanın Solu Akımı", *Liberal Düşünce* (Kış 2004), Sayı 33.
- CHP, *CHP'nin Düzen Değişikliği Programı*, Ankara, CHP Yayını, 1969.
- "En Karizmatik Lider", *Akşam*, 19.4.2004.
- "En Etkili 100 Listesinde", *Milliyet*, 19.4.2004.
- Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Ankara, Hukuk F. Yayınları, 1977.
- Eyüp Can, "AK Parti neyi muhafaza ediyor?", *Zaman*, 27.8.2003.
- Georges Burdeau, *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*, Paris, 1965.
- H. Bülent Kahraman, "AKP ve Gerilim Hatları", *Radikal*, 23.1.2004.
- Hasan Bülent Kahraman, "Kim Muhafazakâr, Niye Muhafazakâr?", *Radikal*, 17.10.2003.
- İhsan Sezal, *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*, Ankara, Birlik Yay., 1981.
- "İşte Son Anket!", *Dünyaonline*, 4.5.2004, (<http://www.dunyaonline.com143964.asp>).
- MEB, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Ankara, MEB Yayını, 1995, C. 2.
- Mehmet Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Ankara, Elis Yay., 2003
- Muhsin Öztürk, "Muhafazakâr mı Reformist mi?", *Aksiyon*, 23.1.2004, Sayı 476.
- Murat Belge, "Devrimci Muhafazakârlar", *Radikal*, 23.1.2004.
- Mücahit Bilici, "Muhafazakârlık Neyi Muhafaza Ediyor? Bir Tercüme Hatası Olarak Türk Muhafazakarlığı", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), Sayı 17.
- Nazım İrem, "Türk Muhafazakârlığı Üzerine Bazı Gözlemler", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), Sayı 17.
- Nermin Abadan, *1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara, SBF Yayınları, 1966.
- Ö. Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, İnkılap Yay., 1994, C. 2.
- Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara, Ağaç Yay., 1993.
- Sabahattin Şen (der.), *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, İstanbul, Bağlam Yay., 1995.
- Sadık Yalsızuçanlar, "İslamcı/Milliyetçi/Sağ Siyaset'in yeni adı: Muhafazakâr Demokrasi", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), sayı 17.
- Tanıl Bora, "AKP ve Muhafazakâr-Demokratlığın Sınırları", *Karizma* (Ocak-Şubat-Mart 2004), sayı 17.

Cemal Fedayi

Tayyip Erdoğan, "Sunuş", *Muhafazakar Demokrasi*, Ankara, Ak Parti Yayını, 2003.

Üzeyir Tekin, *AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Ankara, Orient Yay., 2004.

Yalçın Akdoğan, "Her Zihnın Statükosu Ayrı", *Yeni Şafak*, 16.5.2004.

Yalçın Akdoğan, "Kimlik siyaseti", *Zaman*, 5.11.2002.

Yalçın Akdoğan, *Muhafazakâr Demokrasi*, Ankara, Ak Parti Yayını, 2003.